

Н.О. Величко

м. Київ

**АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА
ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТРЕБ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Н.О. ВЕЛИЧКО

Україна, м.Київ, Лабораторія «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО» Інституту професійно-технічної освіти НАПН

України

Перехід України до новітньої моделі розвитку в якій джерелом економічного зростання мають стати єдиний освітній простір, наукові знання, технологічні інновації та інформація, потребує кардинального перегляду методів та механізмів регулювання ринку праці з метою забезпечення необхідного перерозподілу зайнятості за видами діяльності та секторами економіки. У період реструктуризації економіки вагомим значення набуває не тільки рівень і якість підготовки робітничих кадрів, а вміння орієнтуватися в потребах ринку праці та бути конкурентноспроможними й затребуваними на ринку праці. Основною умовою формування оптимального ринку праці є створення збалансованих потоків попиту та пропозицій робітничих кадрів.

Сьогодні вказує на те, що в державі не існує комплексного єдиного підходу до прогнозування потреб підприємств у кваліфікованих робітниках, з урахуванням структурної перебудови економіки та програм інноваційного і соціально-економічного розвитку регіонів. Проблема невідповідності попиту і пропозицій на ринках праці ускладнюється регіональними диспропорціями в системі ПТО, недостатньою професійною орієнтацією молоді та значною кількістю навчальних

закладів III- IV рівнів акредитації. Ця ситуація призвела до збільшення кількості фахівців із вищою освітою порівняно з обсягом робітничих професій майже вдвічі. Ринок робочої сили перенасичений бухгалтерами, юристами, економістами, педагогами. Так на одне вакантне робоче місце економіста претендує 86 осіб, а бухгалтера більше як 30.

Разом із тим, у структурі попиту, який реєструється Державним центром зайнятості України, переважають запити на кадри робітничих професій, тоді як серед тих, хто шукає роботу, значну частину становлять особи з вищою освітою. Відповідно, особливого значення набуває прогнозування професійно-кваліфікаційного попиту на робочу силу, як на державному так і на регіональному рівнях із необхідним урахуванням безперервного підвищення кваліфікації і перепідготовки трудового потенціалу.

Значний внесок у дослідження стану ринку праці, безробіття, зайнятості, підвищення якості підготовки робітничих кадрів зробили вітчизняні науковці О.Крушельницька, Г.Купалова, Е.Лібанова, Л.Лісогор, В.Новіков В.Савченко, М. Семикіна та інші. Залишаються недостатньо розробленими питання прогнозування потреб ринку праці для визначення замовлень в системі професійно-технічної освіти (ПТО). Відсутність необхідного збалансованого попиту на робітничі кадри викликає суттєві труднощі під час працевлаштування.

Основна мета статті полягає в проведенні аналізу тенденцій розвитку системи ПТО і ринку праці в розрізі невідповідності попиту і пропозицій у робітничих кадрах та пошуку шляхів щодо прогнозування потреб ринку праці.

Згідно з Указом Президента України від 29.12.2009 року №1124/2009 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні», в якому наголошено про необхідність вдосконалення механізму

ліцензування діяльності з надання освітніх послуг, зокрема під час визначення ліцензованих обсягів навчальних закладів, із метою забезпечення оперативного реагування на потреби ринку праці та здійснення в установленому порядку заходів щодо оптимізації мережі ПТНЗ відповідно до потреб ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах [3].

Так, у 2009 році було приведення мережі навчальних закладів у відповідність до структури економіки країни, їх укрупнення. Із цією метою протягом поточного року на виконання Програми оптимізації мережі професійно-технічних навчальних закладів, урахувуючи динаміку розвитку інфраструктури виробництва та потреби ринку праці, здійснено укрупнення 43 навчальних закладів, в 11 змінено тип навчального закладу. Із вересня 2009 року в Україні працює 993 навчальних заклади ПТО різних типів, з них 876 державних ПТНЗ, 72 навчальних центри при установах виконання покарань, 45 професійно-технічних училищ, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів [1, С.9].

Регулювання системи регіональних ПТО має враховувати сегментацію ринку робочої сили, а її основними мають бути такі елементи: конкуренція ринку праці, оплата праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Саме за цими параметрами здійснюється, з одного боку, саморегулювання праці, а з іншого - відбувається адаптація системи регіональної ПТО до потреб ринку. Постає нагальна проблема у створенні єдиної національної системи безперервного професійного навчання, основними цілями якого мають бути: задоволення потреб підприємств у робітничих кадрах необхідних професій і кваліфікацій, що відповідають технологічному рівню виробництва; підготовка робітників за новими спеціальностями і професіями; перепідготовка робітників у зв'язку з їхнім перерозподілом між підприємствами, видами діяльності та регіонами;

формування робітників нового типу, що відповідатиме перспективним вимогам виробництва [2, С. 23].

Питання щодо функціонування підприємств в умовах жорсткої конкуренції напряду залежить від якості професійних знань та мотивацій його робітників, що дозволить переглянути відношення роботодавців і здійснити нові підходи до участі в організації ПТО. Адже ринок праці потребує системного вдосконалення та підвищення кваліфікації робітників як на виробництві, так і на базі ПТНЗ. У межах запобігання таких негативних тенденцій, як зниження рівня кваліфікації робітників, необхідно спрямувати зусилля на розроблення та запровадження механізмів стимулювання роботодавців до участі в навчально-виробничому процесі.

Ринок послуг професійної освіти виступає як єдиний інтегральний виробник особливого продукту – кваліфікованої робочої сили на ринку праці. Разом з тим, існують дві суттєві проблема сьогодення, а саме – демографічна й економічна кризи.

Так, в Указі «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні» зазначено, що з 1991 року кількість населення України скоротилася більш як на 6 млн. осіб, а під впливом світової фінансової кризи рівень безробіття серед економічно активного населення в першому півріччі 2009 року зріс до 9,9 відсотка проти 6,4 відсотка у 2008 році [3].

За даними Держкомстату, кількість зайнятого населення віком 15-70 років у середньому за перше півріччя 2009 року зменшилась, порівняно з відповідним періодом 2008 року, на 893,6 тис. осіб і становила майже 20,2 млн. осіб. Рівень зайнятості знизився з 59,6 відсотка в середньому за перше півріччя 2008 року до 57,7 відсотка в середньому за перше півріччя 2009 року. Кількість безробітного населення віком 15-70 років за цей період збільшилась на 609,2 тис. осіб і становила понад 2 млн. осіб. Рівень

безробіття, визначений за методологією МОП, підвищився на 2,9 відсоткового пункту і становив 9,1 відсотка економічно активного населення віком 15-70 років [4].

Під впливом кризи найбільше скорочення кількості зайнятого населення відбулося у будівництві на (16,2 відсотка), промисловості (на 11,9 відсотка), готельному та ресторанному господарстві (на 8,1 відсотка), сільському господарстві (на 7,1 відсотка). Найменший відсоток в аграрному секторі не вказує на позитивну тенденцію адже ще в попередні роки криза в сільському господарстві викликала зменшення кількості зайнятого населення, призвела до занепаду соціально-побутової сфери на селі і, одночасно, до системного зростання кількості селян, які зареєстровані в службі зайнятості, як такі, що шукають роботу або безробітні. Ускладнює ситуацію низький рівень оплати праці селян, який на 30% нижчий за середній показник у промисловості.

Відповідно, в промисловості скорочення відбулося майже на 12%, а значна кількість промислових підприємств так і відчуває гостру потребу у кваліфікованих працівниках за такими спеціальностями, як ливарники, ковалі, слюсарі, термісти, електрогазозварники, верстатники, оператори, швачки. Так, у 14 регіонах України не задовольняється потреба в слюсарях, токарях, а у 18 регіонах відчувають гостру потребу в електрогазозварниках та верстатниках. Ця проблема вказує на необхідність отримання дорослим населенням спеціальностей, які затребувані на ринку праці.

Проблема забезпечення кваліфікованими робітниками промислових підприємств є важливою та актуальною, і її вирішення не можливе без участі держави. Про це свідчать і результати працевлаштування випускників ПТУ. Протягом року випуск кваліфікованих робітників становив 258,4 тис. осіб, із них працевлаштовані за отриманою

професією, згідно офіційних даних 94 відсотки, а за результатами анкетування випускників тільки близько 50 відсотків.

Разом із тим, на початку 2010 року кількість безробітних почала зменшуватися і ситуація зайнятості має стабільно напружений, але стійкий характер. Згідно за прогнозними даними у 2010 році передбачається стабілізація ситуації на ринку праці та закріплення позитивних тенденцій у сфері зайнятості населення. У 2010-2011 роках зусилля центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері зайнятості населення будуть спрямовані на мінімізацію наслідків фінансово-економічної кризи та поліпшення ситуації на ринку праці. З цією метою передбачається забезпечити в ці роки розширення сфери застосування праці шляхом створення робочих місць більш як для 1,4 млн. осіб.

Починаючи з 2011 року, очікуються зміни на ринку праці, які пов'язані з поступовим виходом економіки країни з кризи (кількість зайнятого населення віком 15-70 років зросте до 20,6 – 20,4 млн. осіб, а рівень безробіття, визначений за методологією МОП, знизиться до 7,6 – 8,1 відсотка) [4].

Результати прогнозних показників стану ринку праці необхідно обов'язково враховувати в процесі формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів. Це замовлення повинно плануватись з врахуванням реального попиту роботодавців на 3-5 років у перспективу. Спеціалісти центрів зайнятості систематично через спілкування з роботодавцями і службами управління персоналом підприємств повинні з'ясовувати поточні і перспективні потреби в робітничих кадрах у розрізі спеціальностей. Ця інформація буде важлива для державних органів влади, закладів ПТО і майбутніх абітурієнтів та сприятиме організації професійної орієнтації, набору певного контингенту молоді і, в кінцевому

підсумку, – вирішенню проблеми забезпечення підприємств якісними кадрами робітничих професій.

За результатами опитування 26 тисяч роботодавців, 72,9 відсотка з них указують, що рівень професійної кваліфікації робітників значно покращився. На думку роботодавців цьому сприяло поступове удосконалення змісту професійної освіти з урахуванням потреб технологій та безпосередня їхня участь у формуванні навальних програм.

Разом із тим, причинами незадоволеності роботодавців випускниками професійно-технічних навчальних закладів полягає у невідповідності та недостатній професійній якості підготовлених кадрів. Ці причини зумовлені, зокрема, недосконалим функціонуванням системи підготовки кваліфікованих робітників через відсутність належного механізму державного фінансування та дієвих взаємозв'язків між навчальними закладами, роботодавцями і місцевими органами виконавчої влади;

Так, автомобільний ринок у нашій державі складається на 65-80 % з автомобілів іноземного виробництва. З яких близько 19-27% автомобілі не старші 5-7 років, які потребують для обслуговування та ремонту висококваліфікованих робітників. Відсутність сучасно оснащених майстерень у ПТНЗ призводить до низького рівня підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, які не відповідають потребам роботодавців.

Проблема забезпеченості кваліфікованими робітничими кадрами підприємств є важливим і актуальним завданням загальнодержавного значення, і вирішення його можливе в разі державного стимулювання попиту на робочу силу, яке передбачає:

- встановлення системи пільгового оподаткування та кредитування для галузей і регіонів, де бажано збільшити попит на робочу силу;
- відшкодування підприємству витрат, зумовлених пошуком, навчанням і наймом на роботу працівників;

- сприяння в забезпеченні підприємства матеріальними ресурсами, гарантування збуту продукції за умови збільшення підприємством робочих місць;
- створення умов економічної зацікавленості підприємств у забезпеченні зайнятості інвалідів, молоді та інших груп населення, менш конкурентноздатних на ринку праці.

Прогнозування потреб у кваліфікованих робітниках на перспективу передбачає координацію відповідної діяльності органів управління сфери ринку праці (управління праці та соціального захисту, центри зайнятості, міськвиконкоми, об'єднання роботодавців, керівники великих підприємств) та ринку освітніх послуг (управління освіти і науки, інформаційно-аналітичні відділи Навчально-методичних центрів ПТО, маркетингові служби ПТНЗ). Комплексний підхід у спільній роботі вищезазначених структур ринку праці і ринку освітніх послуг передбачає розробку проекту дій, розробку прогностно-аналітичного обґрунтування і впровадження методичного забезпечення.

Розробку методичного забезпечення прогнозування професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та додаткової потреби в кадрах передбачається здійснювати за чотирма блоками:

- демографічний прогноз і прогноз складу та динаміки кількості економічно активного населення за соціально-демографічними групами (залежно від віку, статі та національної належності);
- прогноз темпів і пропорцій економічного зростання;
- прогноз виробництва товарів і послуг по галузях;
- прогноз зайнятості по галузях.